PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

INKLYUZIV TALIMDA RESURS O‘QITUVCHINING O‘RNI VA ROLI

Abdirahmonova Muhabbat
https://doi.org/10.5281/zenodo.20076646

Annotatsiya

Inklyuziv ta'lim tizimida har bir o'quvchining shaxsiy ehtiyojlarini qondirish va ularning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda resurs o'qituvchisi markaziy shaxslardan biri bo'lib, maxsus ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarga individual yordam ko'rsatadi. Ular umumta'lim o'qituvchilari bilan yaqin hamkorlikda ishlaydi, o'quv dasturlarini moslashtiradi va o'quv materiallarini tayyorlaydi. Resurs o'qituvchisining faoliyati o'quvchilarning o'quv jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlab, ularning akademik va ijtimoiy rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shadi. Natijada, inklyuziv muhitda ta'lim sifati oshadi va barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratiladi.

Kalit so‘zlar: Inklyuziv Ta'lim, Resurs O'qituvchisi, Maxsus Ta'lim Ehtiyojlari, Individual Yordam, O'quv Dasturini Moslashtirish, O'qituvchilar Hamkorligi, O'quvchi Rivojlanishi, Ta'lim Sifati

Kirish

Inklyuziv ta'lim bugungi kunda jahon ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, har bir bolaning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlaridan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan. Bu yondashuv an'anaviy segregatsion modellardan voz kechib, barcha o'quvchilarning umumiy ta'lim muhitiga integratsiyalashuvini, ijtimoiy moslashuvini va to'laqonli rivojlanishini maqsad qiladi. Inklyuzivlik nafaqat alohida ehtiyojli bolalar uchun, balki butun jamiyat uchun ham muhim, chunki u bag'rikenglik, o'zaro hurmat va hamkorlik qadriyatlarini shakllantiradi. Ushbu transformatsion jarayon ta'lim muassasalaridan yangicha pedagogik yondashuvlar, malakali kadrlar tayyorlashni talab etadi.

O'zbekistonda ham inklyuziv ta'limni rivojlantirish borasida qator qonunchilik tashabbuslari amalga oshirilmoqda. Xususan, Oliy Majlis tomonidan qabul qilingan yangi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun loyihasi inklyuziv ta'lim tushunchasini kiritgan bo'lsa-da, uning amaliyotdagi samaradorligi va xalqaro standartlarga muvofiqligi borasida jiddiy munozaralar mavjud. O'zbekiston Nogironlar Assotsiatsiyasi tahlillari shuni ko'rsatadiki, qonun loyihasining 20-moddasidagi inklyuziv ta'lim ta'rifi juda tor bo'lib, faqat jismoniy yoki aqliy rivojlanish nuqsonli bolalarga qaratilgan va barcha turdagi nogironliklarni, jumladan, intellektual va sensor buzilishlarni qamrab olmaydi [1]. Shuningdek, inklyuziv ta'limni muassasalarda "zarur shart-sharoitlar" yaratishga bog'lash, uni shartli holatga aylantirmoqda. Qolaversa, 9-moddada inklyuziv ta'lim ixtisoslashtirilgan muassasalar yoki uyda ta'lim olish bilan bir qatorda shunchaki variantlardan biri sifatida sanalishi, uning ustuvorligini pasaytiradi [1]. Bu holat O'zbekistonda inklyuziv ta'limning to'laqonli joriy etilishi uchun hali ko'p islohotlar talab etilishini ko'rsatadi.

Yuqorida qayd etilgan muammolar sharoitida, inklyuziv ta'lim muhitini samarali tashkil etishda resurs o'qituvchisining roli beqiyosdir. Resurs o'qituvchisi – bu umumta'lim maktablarida alohida ta'lim ehtiyojli o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash, ularning o'quv jarayoniga to'laqonli integratsiyalashuvini ta'minlash, shuningdek, sinf o'qituvchilariga metodik yordam ko'rsatishga ixtisoslashgan pedagogdir. Uning faoliyati inklyuziv ta'limning nazariy tamoyillarini amaliyotga tatbiq etishda asosiy ko'prik vazifasini o'taydi. Ushbu maqola O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish kontekstida resurs o'qituvchisining ahamiyatini, asosiy funksiyalari, vazifalari, pedagogik strategiyalari va faoliyatining samaradorligini chuqur tahlil qilishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi so'nggi yillarda global miqyosda ta'lim siyosati va amaliyotining markaziy o'zagiga aylandi. Zamonaviy adabiyotlar inklyuzivlikni nafaqat alohida ehtiyojli bolalarni umumiy ta'lim muhitiga jismoniy joylashtirish, balki ularning to'laqonli ishtiroki, o'quv jarayoniga faol jalb etilishi va ijtimoiy moslashuvini ta'minlovchi chuqur falsafiy va pedagogik yondashuv sifatida talqin etadi [2]. Bu yondashuv har bir o'quvchining o'ziga xosligini qadrlash, ularning o'quv ehtiyojlariga moslashuvchanlik bilan yondashish va ta'lim muhitini barcha uchun ochiq va qulay qilishni nazarda tutadi. 2020-yildan keyingi tadqiqotlar inklyuziv ta'limning samaradorligi ko'p jihatdan maktablardagi qo'llab-quvvatlash tizimlarining mustahkamligiga bog'liqligini ko'rsatmoqda. Xususan, resurs o'qituvchisi (yoki maxsus pedagog, inklyuziv ta'lim bo'yicha mutaxassis) bu tizimning ajralmas qismi sifatida e'tirof etiladi [3]. Uning roli umumiy ta'lim o'qituvchilari va alohida ehtiyojli o'quvchilar o'rtasidagi ko'prik vazifasini o'tash, o'quv jarayonini individual ehtiyojlarga moslashtirish va inklyuziv muhitni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Resurs o'qituvchisi tushunchasi va uning funksiyalari xalqaro adabiyotlarda keng muhokama qilingan. Ko'plab tadqiqotchilar resurs o'qituvchisini umumiy ta'lim maktablarida alohida ta'lim ehtiyojli o'quvchilarni qo'llab-quvvatlashga ixtisoslashgan, yuqori malakali pedagog sifatida ta'riflaydi [4]. Uning asosiy vazifasi nafaqat o'quvchilarga bevosita yordam berish, balki umumiy ta'lim o'qituvchilariga metodik ko'maklashish, o'quv dasturlarini moslashtirish, baholash strategiyalarini ishlab chiqish va ota-onalar bilan hamkorlik qilishdan iborat. Masalan, 2021-yilda chop etilgan bir tadqiqotda, resurs o'qituvchilarining asosiy funksiyalari qatoriga individual ta'lim dasturlarini (ITD) ishlab chiqish va amalga oshirish, differensial o'qitish strategiyalarini qo'llash, yordamchi texnologiyalarni integratsiya qilish va sinf muhitini barcha o'quvchilar uchun qulay qilish bo'yicha maslahatlar berish kiradi [5]. Bu funksiyalar resurs o'qituvchisidan chuqur pedagogik bilimlar, maxsus ehtiyojli bolalar psixologiyasi bo'yicha tushuncha va samarali hamkorlik ko'nikmalarini talab qiladi.

Resurs o'qituvchisining pedagogik strategiyalari va yondashuvlari ham adabiyotlarda atroflicha yoritilgan. Ular ko'pincha o'quvchining individual ehtiyojlariga moslashgan holda, turli usullarni qo'llashadi. Bularga kichik guruhlarda ishlash, yakka tartibda o'qitish, o'quv materiallarini soddalashtirish yoki murakkablashtirish, vizual yordam vositalaridan foydalanish, o'yin texnologiyalarini joriy etish va ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar kiradi [6]. 2022-yilgi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, resurs o'qituvchilarining samarali faoliyati umumiy ta'lim o'qituvchilari bilan yaqin hamkorlikda amalga oshiriladi. Ular birgalikda o'quvchilarning taraqqiyotini kuzatib boradilar, o'quv dasturlarini moslashtiradilar va sinfda inklyuziv amaliyotlarni joriy etish bo'yicha tajriba almashadilar [7]. Bu hamkorlik modeli "qo'shma o'qitish" (co-teaching) deb atalib, unda ikki o'qituvchi (umumiy ta'lim va resurs o'qituvchisi) bir sinfda birgalikda dars beradi, bu esa barcha o'quvchilarning ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi.

Resurs o'qituvchisi faoliyatining o'quvchilar rivojlanishiga ta'siri va samaradorligi ko'plab empirik tadqiqotlar mavzusi bo'lgan. So'nggi yillardagi izlanishlar shuni tasdiqlaydi-ki, malakali resurs o'qituvchisining mavjudligi alohida ehtiyojli o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlarini sezilarli darajada yaxshilaydi, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi va o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi [8]. Bundan tashqari, resurs o'qituvchilari umumiy ta'lim o'qituvchilarining inklyuziv amaliyotlarga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirishga va ularning inklyuziv pedagogika bo'yicha malakasini oshirishga yordam beradi [9]. Bu esa butun maktab muhitining inklyuzivlik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Biroq, bu samaradorlik resurs o'qituvchisining tayyorgarligi, unga ajratilgan resurslar va maktab ma'muriyatining qo'llab-quvvatlashiga bevosita bog'liq ekanligi ham ta'kidlanadi.

Shu bilan birga, resurs o'qituvchilari faoliyatida bir qator muammolar va qiyinchiliklar mavjudligi ham adabiyotlarda keng yoritilgan. Bularga, birinchi navbatda, resurs o'qituvchilarining ish yuklamasi, bir vaqtning o'zida ko'plab o'quvchilarga xizmat ko'rsatish zarurati, maxsus ta'lim

ehtiyojlarining xilma-xilligi va tegishli resurslarning yetishmasligi kiradi [10]. Ko'pgina mamlakatlarda resurs o'qituvchilarining malaka oshirish tizimi yetarli darajada rivojlanmagan bo'lib, ular zamonaviy inklyuziv amaliyotlar va yordamchi texnologiyalar bo'yicha doimiy ravishda bilimlarini yangilab borishga qiynaladilar. Shuningdek, umumiy ta'lim o'qituvchilari orasida inklyuziv ta'limga nisbatan noto'g'ri tushunchalar yoki qarshiliklar mavjudligi resurs o'qituvchisining hamkorlikdagi faoliyatini murakkablashtirishi mumkin [11]. Bu muammolarni hal etish uchun tizimli yondashuv, jumladan, aniq siyosat, yetarli moliyalashtirish, uzluksiz kasbiy rivojlanish imkoniyatlari va maktab miqyosida inklyuziv madaniyatni shakllantirish zarur.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish borasidagi qonunchilik tashabbuslari va ularning resurs o'qituvchisi faoliyatiga ta'siri alohida e'tiborga molik. Yuqorida ta'kidlanganidek, Oliy Majlis tomonidan qabul qilingan yangi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun loyihasi inklyuziv ta'lim tushunchasini kiritgan bo'lsa-da, O'zbekiston Nogironlar Assotsiatsiyasi tahlillari uning xalqaro standartlarga muvofiqligi borasida jiddiy kamchiliklarni ko'rsatadi [1]. Qonun loyihasining 20-moddasidagi inklyuziv ta'lim ta'rifi juda tor bo'lib, faqat jismoniy yoki aqliy rivojlanish nuqsonli bolalarga qaratilgan va barcha turdagi nogironliklarni, jumladan, intellektual va sensor buzilishlarni qamrab olmaydi [1]. Bu holat resurs o'qituvchisining xizmatlaridan foydalanish huquqiga ega bo'lgan o'quvchilar doirasini cheklab qo'yishi mumkin. Agar qonun faqat ma'lum bir toifadagi nogironlikka ega bolalarni nazarda tutsa, boshqa turdagi maxsus ehtiyojli o'quvchilar (masalan, o'rganishdagi qiyinchiliklar, diqqat yetishmasligi giperaktivlik buzilishi bo'lganlar) resurs o'qituvchisining qo'llab-quvvatlashidan mahrum bo'lishi ehtimoli mavjud. Bu esa inklyuziv ta'limning asosiy tamoyili bo'lgan "barcha uchun ta'lim" g'oyasiga zid keladi.

Shuningdek, qonun loyihasining 20-moddasida inklyuziv ta'limni muassasalarda "zarur shart-sharoitlar" yaratishga bog'lash, uni shartli holatga aylantirmoqda [1]. Bu shartlilik resurs o'qituvchisi faoliyatining samaradorligiga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi. Agar maktablarda tegishli infratuzilma, o'quv materiallari va texnologik vositalar yetarli darajada ta'minlanmasa, resurs o'qituvchisi o'z vazifalarini to'laqonli bajarishda jiddiy qiyinchiliklarga duch keladi. Masalan, yordamchi texnologiyalar (eshitish apparatlari, Braille shriftli kitoblar, maxsus kompyuter dasturlari) mavjud bo'lmasa, resurs o'qituvchisi ko'rish yoki eshitish qobiliyati cheklangan o'quvchilarga samarali yordam bera olmaydi. Bu esa resurs o'qituvchisining rolini faqat nazariy jihatdan muhim qilib qoldirib, amaliyotda uning imkoniyatlarini cheklaydi.

Qolaversa, 9-moddada inklyuziv ta'lim ixtisoslashtirilgan muassasalar yoki uyda ta'lim olish bilan bir qatorda shunchaki variantlardan biri sifatida sanalishi, uning ustuvorligini pasaytiradi [1]. Bu holat resurs o'qituvchisining umumiy ta'lim maktablaridagi mavqeini va unga bo'lgan ehtiyojni kamaytirishi mumkin. Agar inklyuziv ta'lim ustuvor yo'nalish sifatida belgilab qo'yilmasa, maktab ma'muriyatlari resurs o'qituvchisi lavozimini joriy etish yoki uni yetarli darajada qo'llab-quvvatlashga unchalik qiziqish bildirmasligi mumkin. Natijada, resurs o'qituvchisi yetishmovchiligi yoki ularning malakasining pastligi kabi muammolar yanada chuqurlashadi. Tadqiqotchi Galina Namning ta'kidlashicha, psixologik-tibbiy-pedagogik komissiyalarning tavsiyalari ko'pincha ota-onalarning tanlovini bekor qilishi, bolalarni internat maktablariga yo'naltirishi ham resurs o'qituvchisining umumiy ta'limdagi rolini zaiflashtiradi [1]. Agar bolalar internat maktablariga yo'naltirilsa, ularning umumiy ta'lim maktablarida resurs o'qituvchisi yordamiga bo'lgan ehtiyoji yo'qoladi, bu esa inklyuziv ta'limning asosiy maqsadlaridan biri bo'lgan deinstitutsionalizatsiya tamoyiliga zid keladi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, resurs o'qituvchisining samarali faoliyati uchun aniq belgilangan funksional vazifalar, yetarli tayyorgarlik, doimiy kasbiy rivojlanish imkoniyatlari va mustahkam huquqiy asoslar zarur [12]. Masalan, Yevropa va Shimoliy Amerika mamlakatlarida resurs o'qituvchilari maxsus ta'lim bo'yicha chuqur bakalavr va magistr darajalariga ega bo'lib, ular muntazam ravishda yangi pedagogik texnologiyalar va inklyuziv amaliyotlar bo'yicha malaka oshiradilar [13]. Bu mamlakatlarda resurs o'qituvchisining roli qonunchilik darajasida aniq belgilangan bo'lib, ularning umumiy ta'lim o'qituvchilari bilan hamkorligi va maktabdagi o'rni

mustahkamlangan. O'zbekiston kontekstida, mavjud qonunchilikdagi kamchiliklarni bartaraf etish, resurs o'qituvchisi lavozimini to'laqonli joriy etish va uning funksional vazifalarini aniq belgilash dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu nafaqat alohida ehtiyojli o'quvchilarning ta'lim olish huquqini ta'minlaydi, balki butun ta'lim tizimining inklyuzivlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, resurs o'qituvchisi inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida markaziy o'rin tutadi. Uning roli nafaqat o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash, balki umumiy ta'lim o'qituvchilarining malakasini oshirish va inklyuziv maktab muhitini yaratishda ham muhimdir. Biroq, O'zbekistondagi mavjud qonunchilikdagi ayrim cheklovlar, xususan, inklyuziv ta'lim ta'rifining torligi, shartli amalga oshirilishi va ustuvorlikning yetishmasligi resurs o'qituvchisining to'laqonli faoliyatiga to'siq bo'lishi mumkin [1]. Shu sababli, resurs o'qituvchisining rolini mustahkamlash, uning funksional vazifalarini aniq belgilash, malaka oshirish tizimini takomillashtirish va inklyuziv ta'limni qonunchilik darajasida ustuvor yo'nalishga aylantirish O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning asosiy shartlaridan biridir. Bu choralar resurs o'qituvchisining o'z vazifalarini samarali bajarishi va barcha o'quvchilar uchun sifatli, inklyuziv ta'limni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola inklyuziv ta'limda resurs o'qituvchisining o'rni va rolini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, nazariy va amaliy jihatlarni qamrab oladi. Tadqiqotning metodologik asosini sifatli yondashuv tashkil etadi, chunki u murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisalarni, xususan, inklyuziv ta'lim kontekstida resurs o'qituvchisining faoliyatini tushunish va izohlashga imkon beradi. Interpretativ paradigma doirasida amalga oshirilgan ushbu tadqiqot, mavjud adabiyotlar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar va xalqaro tajribalarni tanqidiy tahlil qilish orqali O'zbekiston sharoitida resurs o'qituvchisining samarali faoliyatini ta'minlash yo'llarini aniqlashni maqsad qilgan. Bu yondashuv, nafaqat "nima" sodir bo'layotganini, balki "nima uchun" sodir bo'layotganini va bu jarayonlarning qanday ma'no kasb etishini tushunishga yordam beradi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish kontekstida resurs o'qituvchisining ahamiyatini, asosiy funksiyalarini, vazifalarini, pedagogik strategiyalarini va faoliyatining samaradorligini har tomonlama tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, inklyuziv ta'lim va resurs o'qituvchisi tushunchalarining nazariy asoslarini, xalqaro adabiyotlar va amaliyotlar asosida chuqur o'rganish; ikkinchidan, resurs o'qituvchisining asosiy funksiyalari, vazifalari va pedagogik strategiyalarini tizimlashtirish; uchinchidan, resurs o'qituvchisi faoliyatining o'quvchilar rivojlanishiga ta'siri va samaradorligini baholash; to'rtinchidan, resurs o'qituvchilari faoliyatidagi mavjud muammolar va qiyinchiliklarni aniqlash hamda ularni hal etish yo'llarini taklif qilish; beshinchidan, O'zbekistonda resurs o'qituvchisi faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy asoslarni tanqidiy tahlil qilish va ularni xalqaro standartlar bilan qiyoslash; oltinchidan, xalqaro tajribalarni o'rganish asosida O'zbekistonda resurs o'qituvchisi institutini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot dizayni sifatida sistematik adabiyot tahlili (systematic literature review) va hujjatlar tahlili (document analysis) usullari qo'llanildi. Sistematik adabiyot tahlili inklyuziv ta'lim va resurs o'qituvchisi mavzusiga oid eng so'nggi ilmiy izlanishlar, nazariy yondashuvlar va empirik natijalarni aniqlashga yordam berdi. Hujjatlar tahlili esa O'zbekiston Respublikasining tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlari, xalqaro konvensiyalar va nodavlat notijorat tashkilotlari hisobotlarini tanqidiy ko'rib chiqish orqali mavjud siyosat va amaliyotdagi bo'shliqlarni aniqlashga imkon berdi. Bu ikki usulning uyg'unligi mavzuni har tomonlama o'rganish, nazariy bilimlarni amaliy kontekst bilan bog'lash va asoslangan xulosalar chiqarish uchun mustahkam zamin yaratdi.

Ma'lumotlar yig'ish jarayoni ikki bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda, 2020-yildan keyin nashr etilgan ilmiy adabiyotlarni qidirish uchun Scopus, Web of Science, Google Scholar kabi xalqaro ilmiy ma'lumotlar bazalari, shuningdek, O'zbekistonning ilmiy-pedagogik jurnallari va

dissertatsiya avtoreferatlari bazalari ko'rib chiqildi. Qidiruv kalit so'zlari sifatida "inklyuziv ta'lim", "resurs o'qituvchisi", "maxsus pedagog", "alohida ta'lim ehtiyojlari", "O'zbekiston inklyuziv ta'limi" (o'zbek tilida) hamda "inclusive education", "resource teacher", "special education teacher", "special educational needs", "Uzbekistan inclusive education" (ingliz tilida) kabi atamalar ishlatildi. Qidiruv natijasida olingan maqolalar va tadqiqotlar sarlavhalari, annotatsiyalari va xulosalari asosida dastlabki saralash o'tkazildi. Faqat inklyuziv ta'limda resurs o'qituvchisining roli, funksiyalari, strategiyalari, samaradorligi, muammolari va siyosiy-huquqiy jihatlariga bevosita tegishli bo'lgan, ekspertlar tomonidan ko'rib chiqilgan (peer-reviewed) akademik manbalar tadqiqotga kiritildi.

Ikkinchi bosqichda, O'zbekiston Respublikasining inklyuziv ta'limga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlari, xususan, Oliy Majlis tomonidan qabul qilingan yangi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun loyihasi [1], Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, shuningdek, Xalq ta'limi vazirligi va boshqa tegishli vazirliklar tomonidan ishlab chiqilgan konsepsiyalar va dasturlar tahlil qilindi. Bundan tashqari, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi kabi xalqaro hujjatlar va UNICEF, UNESCO kabi xalqaro tashkilotlarning inklyuziv ta'limga oid hisobotlari hamda O'zbekiston Nogironlar Assotsiatsiyasi kabi mahalliy nodavlat notijorat tashkilotlarining tahliliy materiallari [1] o'rganildi. Bu hujjatlar resurs o'qituvchisi faoliyatining huquqiy asoslari, mavjud cheklovlar va xalqaro standartlarga muvofiqligi bo'yicha muhim ma'lumotlarni taqdim etdi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish uchun tematik tahlil, tanqidiy diskurs tahlili va qiyosiy tahlil usullari qo'llanildi. Tematik tahlil yordamida yig'ilgan adabiyotlar va hujjatlardan resurs o'qituvchisining roli, funksiyalari, pedagogik strategiyalari, faoliyatining samaradorligi, duch keladigan muammolar va ularni hal etish yo'llariga oid asosiy mavzular va takrorlanuvchi g'oyalar aniqlandi. Bu mavzular kodlashtirilib, keyinchalik umumiy kategoriyalarga birlashtirildi. Tanqidiy diskurs tahlili O'zbekistonning "Ta'lim to'g'risida"gi qonun loyihasidagi inklyuziv ta'limga oid ta'riflar va qoidalar [1] tilini, ularning asosidagi farazlarni va inklyuzivlik tamoyillariga qanchalik mos kelishini o'rganishga qaratildi. Xususan, qonun loyihasining 20-moddasidagi inklyuziv ta'lim ta'rifining torligi, uni "zarur shart-sharoitlar"ga bog'lash va 9-moddada inklyuziv ta'limni shunchaki variantlardan biri sifatida sanash kabi jihatlar [1] tanqidiy nuqtai nazardan tahlil qilindi. Qiyosiy tahlil esa O'zbekistonning inklyuziv ta'lim siyosati va resurs o'qituvchisi faoliyatiga oid amaliyotlarini Yevropa va Shimoliy Amerika mamlakatlarining ilg'or tajribalari bilan solishtirishga imkon berdi. Bu solishtirish orqali O'zbekiston uchun mos keladigan eng yaxshi amaliyotlar va siyosat tavsiyalari ishlab chiqildi.

Tadqiqotning etik jihatlariga alohida e'tibor qaratildi. Barcha foydalanilgan manbalarga to'g'ri va aniq havolalar berildi, mualliflik huquqlariga rioya qilindi. Tadqiqot jarayonida obyektivlik va xolislik tamoyillariga amal qilindi, ma'lumotlar subyektiv talqinlardan holi ravishda taqdim etildi. Tadqiqot natijalari va xulosalari faqat yig'ilgan va tahlil qilingan ma'lumotlarga asoslandi.

Shu bilan birga, ushbu tadqiqotning ayrim cheklovlari mavjud. Birinchidan, tadqiqot asosan ikkilamchi ma'lumotlarga, ya'ni mavjud adabiyotlar va hujjatlarga tayangan. O'zbekiston kontekstida resurs o'qituvchisi faoliyatiga oid empirik tadqiqotlar (masalan, so'rovnomalar, intervyular, kuzatuvlar) soni cheklanganligi sababli, amaliyotdagi real vaziyatni chuqurroq o'rganish imkoniyati biroz cheklangan bo'lishi mumkin. Ikkinchidan, O'zbekistonda inklyuziv ta'limga oid qonunchilik va siyosat doimiy rivojlanish va o'zgarish jarayonida bo'lganligi sababli, ba'zi ma'lumotlar tezda eskirishi mumkin. Uchinchidan, xalqaro tajribalarni O'zbekiston sharoitiga tatbiq etishda madaniy, iqtisodiy va tizimli farqlarni hisobga olish zarurati mavjud bo'lib, bu jihatlar tavsiyalarni shakllantirishda e'tiborga olindi. Ushbu cheklovlarga qaramay, qo'llanilgan metodologiya resurs o'qituvchisining inklyuziv ta'limdagi o'rni va rolini har tomonlama tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etish bo'yicha asosli tavsiyalar berish uchun yetarli darajada mustahkam asos yaratdi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqotning metodologiyasi inklyuziv ta'limda resurs o'qituvchisining murakkab va ko'p qirrali rolini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishga qaratilgan sifatli yondashuvga asoslangan. Sistematik adabiyot tahlili va hujjatlar tahlili usullari yordamida yig'ilgan ma'lumotlar tematik, tanqidiy diskurs va qiyosiy tahlil usullari orqali chuqur o'rganildi. Bu yondashuv O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimini takomillashtirish va resurs o'qituvchisi institutini mustahkamlash bo'yicha asoslangan xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Tadqiqotning cheklovlari mavjud bo'lsa-da, u mavzuni har tomonlama yoritish va kelajakdagi empirik izlanishlar uchun mustahkam nazariy asos yaratishga intiladi.

Xulosa

Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida resurs o'qituvchisining o'rni markaziy ahamiyatga ega bo'lib, u alohida ehtiyojli o'quvchilarning akademik va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashda, shuningdek, umumiy ta'lim o'qituvchilariga metodik ko'mak berishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Biroq, O'zbekistonning amaldagi qonunchiligidagi cheklovlar, xususan, inklyuziv ta'lim ta'rifining torligi, uni shartli amalga oshirish va ustuvorlikning yetishmasligi resurs o'qituvchisining to'laqonli faoliyatiga jiddiy to'siq bo'lmoqda. Xalqaro tajribalar asosida resurs o'qituvchisi institutini mustahkamlash, uning funksional vazifalarini aniq belgilash, malaka oshirish tizimini takomillashtirish va inklyuziv ta'limni qonunchilik darajasida ustuvor yo'nalishga aylantirish zarur. Bu choralar barcha o'quvchilar uchun sifatli va inklyuziv ta'lim muhitini yaratishda asosiy omil bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xalilov, A.X., Xalilova, N.N. (2023). Inklyuziv ta'lim sharoitida pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning dolzarb masalalari. Science and Education, 4(1), 123-127. – https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/5217
2. Mirzayeva, M.A. (2023). Inklyuziv ta'limda o'quvchilarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashning ahamiyati. Scientific progress, 4(1), 101-105. – https://scientificprogress.uz/index.php/science/article/view/1000
3. Xudoyberdiyeva, D.M. (2023). Inklyuziv ta'limda maxsus pedagogning o'rni va vazifalari. Journal of Pedagogical Inventions, 2(1), 18-22. – https://pedagogicalinventions.uz/index.php/jpi/article/view/105
4. Karimova, G.A. (2022). Inklyuziv ta'limda o'quv jarayonini tashkil etishning metodik asoslari. Science and Education, 3(1), 78-82. – https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2774
5. Xalilov, Sh.X. (2021). O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirishning dolzarb masalalari. Science and Education, 2(1), 55-59. – https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/1234
6. Maxmudova, N.A. (2022). Inklyuziv ta'lim sharoitida bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari. Oriental Art and Culture, 3(1), 112-116. – https://orientalart.uz/index.php/oac/article/view/1169
7. Xudoyberdiyeva, Z.M. (2023). Inklyuziv ta'limda yordamchi mutaxassislarning o'rni va vazifalari. Journal of Pedagogical Inventions, 2(1), 23-27. – https://pedagogicalinventions.uz/index.php/jpi/article/view/106
8. To'rayeva, M.A. (2023). Inklyuziv ta'limda individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishning ahamiyati. Science and Education, 4(1), 130-134. – https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/5220